

MIQUEL FAÑANÀS

LES
DRASSANES
DEL

REI

Columna

UNA ÈPOCA CONVULSA AMB UN REI,
PERE EL GRAN, QUE VA PRENDRE
DECISIONS VALENTES

MIQUEL FAÑANÀS

LES DRASSANES
DEL REI

COL·LECCIÓ CLÀSSICA
PRIMERA EDICIÓ: FEBRER DEL 2021
© MIQUEL FAÑANÀS, 2021
© COLUMNNA EDICIONS, LLIBRES I COMUNICACIÓ, S.A.U.
AV. DIAGONAL, 662-664 - 08034 BARCELONA
ISBN: 978-84-664-2743-2
DIPÒSIT LEGAL: B. 21.188-2020
FOTOCOMPOSICIÓ: MOELMO

www.columnnaedicions.cat

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

El paper utilitzat per imprimir aquest llibre està qualificat com a ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible.

En una ocasió, un vell astròleg que es dedicava a predir el futur va assegurar que l'infant Pere, fill del rei Jaume I, arrossegaria tota la vida, tant per bé com per mal, el fet d'haver nascut a València. Segons el savi, haver arribat al món enmig d'una campanya militar sense precedents, que havia culminat amb la conquesta de la ciutat i amb la derrota del califa de Bagdad Al-Mustànsir, sens dubte tindria efectes importants en el nen quan fos més gran, ja que de cap manera es podria sostreure de l'ambient de violència i crueltat com el que va imperar aquells dies en una ciutat rendida a les armes del Conqueridor. A requeriment de la mare Violant, l'astròleg hi va afegir que, en el seu cas, el mar presidiria les accions futures de l'infant acabat de néixer, i no només pel fet que la dona hagués parit aquell nen en una habitació d'un petit palauet situat prop de la platja, sinó perquè mentre el concebien la reina havia estat pensant tota l'estona en aquella Barcelona que havien deixat enrere d'ençà del seu matrimoni i en les comoditats del seu palau prop del mar.

—Però vós creieu, benvolgut Arnau —va preguntar la reina—, que aquesta influència marítima serà positiva?

En realitat no era cap pregunta, sinó el desig de la reina. L'astròleg Arnau Rafart va entendre perfectament cap a on volia anar sa majestat la reina Violant i, naturalment, es va aprestar a donar-li les bones noves de futur que l'ocasió requeria.

—La influència del Mediterrani difícilment es pot entendre com a signe negatiu —va contestar, aplicant a les seves paraules el to just d'afectuositat envers la reina consort—, ja que aquest és un mar generós, propici per a la bona pesca, d'aigües tranquil·les malgrat algunes llevantedes, però sempre de bon navegar. El problema —va afegir en un xiuxiueig— seran en tot cas les companyies i les influències humanes que tingui a prop, però mai la brisa marítima.

La reina es va quedar pensarosa una bona estona. L'astròleg, aquell vell amic que l'acompanyava a tot arreu i de qui es refiava més que de tots els consellers que sovint l'envoltaven, tenia raó i sabia prou bé quin era el mal que tenia més proper. Es deia Alfons, era el fill que el seu marit havia tingut amb Elionor de Castella, de qui Jaume s'havia separat feia uns anys, però que malgrat la nul·litat del matrimoni i les protestes de la nova esposa ell s'havia entestat a reconèixer com a legítim hereu al tron. L'infant tenia divuit anys, era de complexió dèbil però d'un caràcter obstinat i una ambició sense límits. Sabia prou bé que aquell nen que acabava de néixer podria fer-li ombra en el seu desig de cenyir-se algun dia la corona del pare i regnar no només a l'Aragó i Catalunya, sinó també a tots els territoris ocupats, Mallorca i València incloses. La reina Violant, és clar, coneixia prou bé les ambicions de l'infant Alfons, i en els darrers mesos era quelcom que solia plantejar al seu marit.

—No t'amoïnis, dona —responia el monarca—, ho tinc tot previst. El fill que ara portes a la panxa —li deia,

acariciant-li el ventre— serà hereu meu i, per tant, tindrà drets i terres, però la legitimitat d'Alfons no vull que es posi en dubte. Ja hi haurà temps per parlar-ne i concretar la divisió dels béns. Ara ens hem de preocupar dels maleïts sarraïns!

Però ara el nen, el nou hereu, ja era al món i la reina Violant intuïa que els problemes tot just començaven. Alfons era un jove dèbil, sovint emmalaltia, el seu caràcter era agre i el seu posat, sempre distant. Havia estat educat per la seva mare castellana, de petit havia passat llargues temporades a Castella i el seu idioma era el castellà. Violant s'havia mantingut voluntàriament al marge de les discussions polítiques que sovintejaven a palau, ja que els homes que hi participaven plantejaven qüestions d'índole militar, discutien sobre les tàctiques de guerra, la participació dels nobles en els esforços per conquerir noves terres i la millor disposició de les tropes en les batalles. Els temes guerrers no li interessaven, a la reina, i quan en alguna ocasió gosava treure el cap a la sala on se celebraven les reunions, es feia un silenci tens, tothom girava el cap guaitant la intrusa, que immediatament s'afanyava a demanar disculpes abans de retirar-se. No li agradaven els debats guerrers però en canvi sí que li interessava la política, entesa com la manera del bon govern, d'aconseguir l'acord entre el rei i els nobles que podien ajudar-lo en una determinada empresa, assegurar la pau en els territoris i, per descomptat, la pau també a la casa pròpia. I era justament en aquest punt que la reina intuïa problemes futurs, que vindrien no pas per una simple qüestió d'idioma diferent entre Alfons i els germans que poguessin venir de la seva unió amb el rei Jaume, sinó per una distinta concepció de la manera de governar ja que el bagatge i l'educació castellana d'Alfons podrien esdevenir futurs

problemes. Ella venia d'Hongria, s'havia casat molt enamorada del rei Jaume, que per amor havia trencat el seu matrimoni amb Elionor, havia fet un esforç per integrar-se no només a la ciutat sinó a aquelles terres que l'havien acollit amb tanta simpatia, i per això havia decidit aprendre la llengua d'aquell regne que li havia obert els braços, cosa que lamentablement mai havia fet l'infant Alfons. En aquells moments, però, Violant veia núvols de tempesta que se cenyien damunt el cap del pobre infant que tenia als braços.

—Resaré al bon Déu perquè Ell guïi les passes d'aquest infant—deia a l'astròleg, mostrant-li el querubí que dormia plàcidament als seus braços—, però tanmateix me'n refio també de les vostres prediccions.

La reina sabia prou bé de què parlava. Aquell home que ara seia davant seu, de complexió extremament prima, que lluia una barba blanca llarga i un xic descuidada, havia estat durant molt de temps un dels consellers més propers al monarca Jaume. El rei li tenia una especial estima des que va fer-li aquella predicció segons la qual aconseguiria els vaixells i les tropes necessàries per anar a la conquesta de Mallorca i li va aconsellar que, quan ho fes, anés molt amb compte a l'hora de desembarcar els homes, ja que havia observat atentament les estrelles i li havien dit que la millor manera d'atacar era per Santa Ponça, just a l'altra banda de la costa que havien disposat els estratèges militars durant les llargues sessions preparatòries a Tarragona. El rei va decidir fer cas al seu assessor astròleg i va ordenar que l'atac es fes per aquella banda de la costa rocosa mallorquina. Se la va jugar però se'n va sortir bé, i l'operació militar va acabar amb una gran victòria que va possibilitar la incorporació d'aquelles terres al regne d'Aragó. Més tard, els seus consells respecte de la campa-

nya de València també varen trobar aixopluc en el monarca, que es va refiar de les seves prediccions respecte especialment del millor temps per endegar la croada amb perspectives d'èxit. Malgrat, però, els encerts de l'astròleg en relació amb els seus vaticinis tant a Mallorca com a València, la seva influència en els assumptes de la Corona i més concretament en els militars no només no eren ben vistos per una bona part de la noblesa, sinó que generava malfiances i odis entre l'oficialitat de les tropes a les ordres del rei.

—Ens està manant un vell boig que llegeix el nostre destí a les estrelles del firmament —deia un.

—Si no fos perquè el rei li té confiança cega i està sota la seva protecció, ens hauríem de plantejar la possibilitat de denunciar-lo al Tribunal de la Santa Inquisició —deia un altre.

Aquella era una amenaça molt seriosa. Després que l'Església hagués actuat amb molta contundència i una extrema violència contra els albigesos i els càtars per un suposat perill de contagi d'idees que consideraven equivocades o malsanes, el Sant Pare havia encarregat personalment al dominic doctor en teologia escolàstica Raimon de Penyafort la creació d'uns tribunals inquisitorials que tenien com a missió principal la preservació de la fe i el combat contra els enemics de Crist. Jutjaven suposades arts de bruixeria, blasfems, heretges i, per descomptat, jueus, amb sentències que podien anar des d'una multa fins a un temps a la presó o una horrible mort a la foguera. Denunciar l'astròleg per heretgia, és a dir, posar la veritat dels astres per damunt la voluntat de Déu, segurament hauria originat la incoació d'un expedient que podia acabar amb una condemna, però també era veritat que aquell vell era el protegit del rei i aquest hauria alçat la seva cò-

lera contra els acusadors del seu amic. Segurament tampoc hauria prosperat la denúncia encara que l'astròleg hagués estat un jueu perquè era ben sabut que els hebreus gaudien de la protecció reial. Un dels que recelaven de l'excessiva proximitat de l'astròleg a les sales nobles de palau havia estat testimoni de la conversa que el rei havia mantingut amb Raimon de Penyaafort en relació amb la qüestió jueva. Havia estat en el transcurs d'una trobada distesa entre el monarca i el dominic a la sala del tron, en la qual el rei manifestava al seu interlocutor la seva preocupació per l'ús que es feia dels tribunals inquisitorials per anar contra els jueus, que el sobirà considerava gent d'ordre, de pau i excel·lents administradors dels cabals públics.

—No anirem contra els jueus —li havia dit el dominic en aquella ocasió—, sinó contra els enemics de l'Església, millor dit, contra aquells que vulguin atacar els fonaments essencials de la nostra fe.

—Això és molt genèric —li havia replicat el monarca.

—Perquè tan sols és un concepte que s'ha d'anar concretant —havia respost el dominic—, cosa que ja estem duent a terme amb l'ajuda de Déu i dels funcionaris que vós, majestat, tan gentilment ens presteu. La idea, però —havia afegit— és poder tallar de soca-rel les desviacions, les males pràctiques, les negacions, en fi, tot allò que qüestionari i posi en dubte el nostre Déu com a únic i vertader.

—Els jueus diuen que el vertader Déu és el seu, Adonai, Jahvé, l'anomenen ells... —havia dit el monarca, que gaudia amb aquelles discussions amb el dominic.

—Sí, ho sé —havia reconegut el frare—, però la meua opinió és que a poc a poc se'ls ha d'anar convencent del seu error. Molts ja s'han convertit i han abraçat la nostra fe, tot i que en molts casos cal veure si ho han fet per

voluntat pròpia o per algun interès ocult. En qualsevol cas, els tribunals serveixen no pas per atacar els que pensen diferent sinó per defensar la nostra fe dels seus enemics. Cada vegada hi ha més gent que practica les arts de la bruixeria, que invoca Satanàs, que blasfema impunement contra Déu i els apòstols o que es burla dels sants sagraments. Això s'ha d'acabar, però per fer-ho ens fan falta les eines jurídiques adequades per dur a terme amb garanties d'èxit aquesta ingent labor. Els vostres jueus no han de témer res, majestat. —En aquest moment el dominic, segons el testimoni presencial que era en un lateral de la sala, havia dubtat un moment i va afegir després—: Bé, almenys ara com ara, és clar.

Fos com fos, l'animadversió de l'estament militar i també de no pocs nobles envers aquell pobre home que li feia prediccions de futur va arribar al monarca, que immediatament va intuir que tenir-lo al seu costat podia ser perillós, no només per a la integritat física del seu amic astròleg sinó per al manteniment de la pau necessària dins els murs del palau reial, una tranquil·litat que necessitava per aglutinar i preservar l'equilibri entre els nobles i llurs tropes abans que algun boig no decidís alçar-se en armes contra la seva augusta persona. Abans que una situació d'aquesta mena es pogués produir, el rei va decidir cridar en audiència privada el seu amic Arnau Rafart per dir-li allò que no li hauria volgut dir.

—Amic Rafart, us he fet cridar perquè volia parlar amb vós.

El rei era un home avesat a donar ordres, a participar en reunions que versaven sobre aspectes militars i, de tant en tant, fer dissertacions amoroses al llit de les seves múltiples amants, però davant aquell vell astròleg no li sortien les paraules.

—Vós direu, majestat. Us escolto.

Arnau Rafart sabia perfectament per què el rei l'havia cridat a la seva presència. Les parets de palau eren gruixudes però els rumors que hi corrien s'escampaven arreu i arribaven a les orelles més allunyades. Havia intentat ser útil a la Corona no pas amb les seves prediccions de futur, que podien ser encertades o no, sinó amb els consells i els advertiments que donava mentre d'altres callaven. La seva entrada a la cort havia estat gràcies el rabí de Girona Mossé ben Nahman, el jueu amic del rei que formava part del Consell Reial, el qual un bon dia va aconsellar al monarca de contractar els serveis d'aquell home savi que llegia el destí en les estrelles del firmament. I la veritat era que en tot el temps transcorregut fins aquell moment la vida li havia estat plàcida i allò era quelcom que havia d'agrair al rabí que l'havia recomanat i al rei que l'havia acollit a palau. Abans, malvivia ensenyant matemàtiques i física als fills d'alguns nobles il·letrats que el mal pagaven amb un parell de sous i ni tan sols tenien la generositat de donar-li viandes sobrereres. La seva entrada a palau va ser per a Arnau Rafart com l'entrada al paradís, i no només per les comoditats i el bon menjar que tenia cada dia a taula sinó pel tracte humà del rei i, en general, de la majoria dels membres de la cort reial. Fins que els insidiosos rumors varen començar a segar-li l'herba de sota els peus i l'enveja, a suplir l'enteniment d'alguns que pul·lulaven sovint per les estances de palau.

—Sabeu que precio en tot el que valen els vostres consells, les vostres apreciacions i, particularment, les vostres prediccions, que fins ara han sabut assenyalar el camí correcte. —El rei va fer una pausa i va continuar—. Però vós sabeu tan bé com jo que no tothom comparteix aquesta opinió, i ja m'han fet arribar missatges demanant que

us aparti del cercle del consell privat. Els podria engegar i fins i tot amenaçar-los, però la Corona necessita el concurs dels nobles que ens aporten diners, homes i queviures a les campanyes militars que hem d'endegar si volem anar eixamplant els nostres territoris. Ara mateix, la revolta dels moros a València ens ha obligat a demanar un esforç bèl·lic i ens ha costat moltíssim que s'avinguessin a sufragar el cost de l'expedició, cosa que, finalment, hem aconseguit gràcies a les promeses de noves propietats i nous dominis en aquelles terres del sud. Ara mateix, jo, el rei, no estic en condicions de barallar-me amb els meus aliats per una qüestió tan...

—Estúpida i menor com la meua humil persona i els petits consells que us pugui donar, oi?

El monarca apreciava de debò aquell home, que havia envellit prematurament al seu costat. Per una banda, era evident que no podia enfrontar-se amb els seus aliats per una qüestió tan nímia com aquella, però tanmateix tampoc podia donar-los una victòria per la menjadora, o sigui que va proposar-li la solució que just havia pensat abans de començar la conversa.

—Avui mateix anunciaré que prescindeixo dels vostres serveis com a conseller privat —va dir el rei i, davant el silenci del seu interlocutor, va continuar—. Us agrairé els serveis prestats però immediatament comunicaré el meu desig que pugueu seguir a palau, tot i que a partir d'ara estareu al servei exclusiu de la reina.

Feia escassament dos mesos que el rei havia signat un decret segons el qual atorgava a la seva esposa poders de representació de la Corona i la signatura en determinades qüestions d'administració, així com el nomenament de funcionaris i personal de servei en general. En realitat, aquest decret havia estat la conseqüència lògica de les

demandes de Violant per accedir al matrimoni amb Jaume. Aquest havia decidit separar-se d'Elionor perquè estimava amb bogeria Violant i, finalment, va haver d'acceptar les exigències d'aquella dona, que no només volia donar-li fills sinó que també volia formar part activa del futur del regne.

—Procuraré servir la reina amb lleialtat i honestedat, si això és el que voleu.

—Aquest és el nostre desig i la nostra voluntat. Aneu amb Déu, benvolgut Rafart.

Així fou com d'un dia per l'altre aquell astròleg, que en realitat era matemàtic i físic, va entrar al servei de la reina. Ella va acceptar amb goig aquell canvi d'estatus del servidor reial perquè d'aquesta manera tenia al seu costat una persona de fiar a qui sempre podia demanar consell, ja fos en les qüestions domèstiques del necessari engranatge del servei a la cort o en la planificació de les futures activitats que el decret de cessió de competències del seu marit feien preveure. L'embaràs i el posterior naixement del seu fill Pere varen suposar un parèntesi en el temps que ambdós varen aprofitar per anar teixint coneixences i complicitats.

A la reina va agradar-li que el seu conseller Rafart li digués que la influència del mar seria positiva per a aquell infant que tot just acabava de néixer. Ella també ho creia i faria tots els possibles perquè la predicció del vell es fes realitat. Ara, però, havia de començar a preparar el viatge de retorn a Barcelona, ja que segons el rei i els alts comandaments militars la revolta valenciana ja estava sufocada, s'havien executat sumàriament els líders musulmans culpables de l'aixecament en armes i s'havia assegurat plenament la nova administració d'un territori on ja hi havien arribat nombroses famílies de Catalunya, particular-

ment de l'Alt Empordà, que, a poc a poc, anaven ocupant els camps de conreu, els molins i els horts de propietat sarraïna, però que ara havien d'abandonar. En aquest desig compartit de retornar a Barcelona, la reina va tenir aquella idea que va decidir exposar al seu espòs.

—Ja sé que esteu preparant la tornada amb els habituals carruatges i la protecció militar, però us vull demanar un favor —li va dir la reina amb el millor dels seus somriures.

—Vós direu, estimada.

—Fem el viatge de tornada en vaixell. Almenys vós, jo, el nen, la tripulació i l'escorta que considereu convenient. —Davant l'expressió d'estranyesa del seu espòs, la reina va continuar—. Crec que l'aire del mar ens anirà bé a tots plegats. Si us plau...

El rei no s'hi podia negar, entre altres coses perquè n'estava molt d'ella i també perquè era evident que el viatge seria més còmode fer-lo en una embarcació que no pas suportant els mals camins de tornada per terra. Per altra banda, tot i que s'havia acordat deixar al port de València tres de les galeres que s'havien utilitzat per a l'anada, el monarca va ordenar que s'habilités un dels vaixells per fer el viatge de tornada a Barcelona. Seria un xic més llarg però segurament tenia raó Violant i a tots els aniria prou bé gaudir de la brisa del mar.

Aprofitant un vent suau però favorable per a la navegació, una galera va salpar del port de València. Al seu interior hi anava el rei, la reina, l'infant Pere en braços de la seva mare i la tripulació indispensable per fer una travessia còmoda i segura. Violant estava contenta perquè després de tants mesos d'absència tornava a Barcelona, aquella ciutat prop del mar que l'havia captivat d'ençà que s'hi havia instal·lat com a reina i esposa, i ho feia amb la

il·lusió i l'alegria d'anar acompanyada d'aquell fill estimat. Després d'haver parit tres nenes, Déu l'havia beneït amb aquell nen que ara acaritava amb delicadesa maternal.

En una travessia plàcida, el vaixell avançava lentament gràcies a una brisa que semblava una suau carícia. Barcelona era molt a prop, però en aquells moments Violant no podia sospitar que la vida a palau després del temps de campanya militar a València no seria un camí de roses. A la Ciutat Comtal esperava impacient un jove adolescent i ambiciós que aspirava a ocupar el tron del seu pare. La notícia que la seva madrastra havia tingut un baró i que ja era de tornada amb el pare havia despertat en ell sentiments d'enveja, ràbia i una creixent indignació perquè sabia que, en aquell vaixell que estava a punt d'atracar al port, hi viatjava també la raó de la seva còlera.